

IDEM VAGY IPSE AZONOSSÁG?

SZABADOS ÁDÁM

A Szentháromságról szóló teológiai munkák egyik nagy kérdése, hogy milyen viszony áll fenn az üdvtörténetből megismerhető Szentháromság (*üdv történeti Szentháromság*) és az örökkévalóságban létező Szentháromság (*immanens Szentháromság*) között. Isten háromságként jelentette ki magát a mi történelmünkben: az Atya elküldte a Fiút, hogy megváltson bennünket, és elküldte a Lelket, hogy összekössön bennünket a Fiúval. De vajon Isten az üdvtörténet előtt (az üdvtörténettől függetlenül) is olyan, amilyennek az üdvtörténetben mutatkozik? Ott is az üdvtörténetből megismerhető viszonyok léteznek a Szentháromság személyei között? Vajon mi a kapcsolat az üdv történeti Szentháromság és az immanens Szentháromság között?

Karl Rahner katolikus teológus nevéhez fűződik az a teológus körökben általánosan elfogadott megállapítás, miszerint „az üdv történeti Szentháromság az immanens Szentháromság, és az immanens Szentháromság az üdv történeti Szentháromság”. A Rahner-szabály lényege az, hogy Isten örökkévaló lényét csak abból ismerjük meg, ahogyan ő az üdv történetben kinyilatkoztatta önmagát, és nincs lényegi különbség aközött, ahogyan az üdv történet során megnyilvánult, és aközött, ahogyan az üdv történettől függetlenül önmagában létezik.

A Rahner-szabálynak azonban vannak „jobboldali” és „baloldali” értelmezései. A „jobboldali” értelmezés a Rahner-szabályt *episztemológiai* kritériumnak veszi: Isten belső lényéről nem tudhatunk többet annál, mint amennyit ő önmagáról kinyilatkoztatott. Ha Istent meg akarjuk ismerni, nem tudunk tovább menni a Krisztusban és a Lélek által adott kijelentésnél. A „baloldali” értelmezés a Rahner-szabályt *ontológiai* igazságnak tekinti: Istennek a világgal való üdv történeti kapcsolata az ő belső lényegéhez tartozik. Isten *ad extra* kapcsolatai azonosak Isten *ad intra* kapcsolataival, vagyis Isten belső valósága elválaszthatatlan Istennek a világgal való kapcsolatától.

A Rahner-szabály „baloldali” olvasata rendkívül divatos kortárs teológusok körében. Jürgen Moltmann, Philip Clayton, Catherine Mowry LaCugna, Elizabeth Johnson és mások Isten és a világ kapcsolatát szükségszerűnek látják, hiszen a Rahner-szabály értelmében (szerintük) Isten önátadása és szenvedése nem csak az üdv történeti Szentháromság, hanem az immanens Szentháromság jellemzője is. Moltmann egyenesen azt állítja, hogy a keresztfeszítés történelmi ténye Isten örök belső lényéhez tartozik, tehát Isten nem elgondolható a Fiú keresztye nélkül. Ebből következően az is elképzelhetetlen, hogy Istenről a világgal való kapcsolatán kívül beszéljünk. Nem csak azért – ami a Rahner-szabály „jobboldali” olvasata –, mert episztemológiai akadályokba ütköznénk, hanem azért is, mert nincs semmilyen ontológiai különbség az üdv történeti és az immanens Szentháromság között, az utóbbi tükörképe az előbbinek.

Kevin Vanhoozer szerint a fő kérdés az, hogy mit jelent a Rahner-szabályban a létige (amit a magyar nyelvben csak odagondolunk). Mit jelent az

üdv történeti és az immanens Szentháromság közötti azonosság? A „baloldali” olvasatban ez az azonosság ontológiai azonosság: nincs semmi különbség Isten örökkévaló lényege és a történelemben látható megnyilvánulása és cselekedetei között. Ez komoly kérdéseket vet fel, leginkább Isten transzcendenciájával és a teremtéstől való szabadságával kapcsolatban. Moltmann és más „baloldali” teológusok munkáiban Isten lényé belezuhan a világgal való immanens kapcsolatba, örökkévaló lényé függővé válik a világtól. A „jobboldali” értelmezések Isten megismerésében elfogadják a kinyilatkoztatás korlátait, de hangsúlyozzák az Isten és a cselekedetei között fennálló különbséget. Különbség van a Fiú örök léte és a Fiú történelmi halála között. A Fiú egyszer halt meg, a mi történelmünkben, azután, hogy Isten elküldte őt a világba. Az a Fiú halt meg, aki öröktől az Atyánál van, de nem örökké halt meg, hanem az idők teljességében. A meghalt Fiú történetileg azonos az örökkévaló Fiúval, de nem tükörképe neki, hanem cselekvő jelenléte.

Milyen módon azonos tehát az üdv történeti Szentháromság és az immanens Szentháromság? Mit jelent a Rahner-szabályban szereplő létige? Vanhoozer a kérdés megoldásához Paul Ricoeur francia filozófushoz fordul segítségért. Ricoeur különbséget tett *ipse* és *idem* identitás között. *Idem* azonosság az, amikor valami számszerűen ugyanaz (például két dolog megismétlődése), mely ténylegesen nem két dolog, hanem egy és ugyanaz a valóság. *Iipse* azonosságról ezzel szemben akkor beszélünk, amikor például egy személy életének két pontját történeti értelemben összekapcsoljuk, és elismerjük a narratív folytonosságot, a személy önmagával való azonosságát. Az *idem* azonosság az ismétlés miatti önazonosság, az *ipse* azonosság a dolog/személy történeti folyamatban önmagával való azonossága, állandósága.

Ha az *idem* és *ipse* azonosság közti különbséget a Szentháromság esetében alkalmazzuk, mindjárt világosabban látszik a Rahner-szabály két lehetséges értelmezése mögött meghúzódó különbség. Ha az üdv történeti és immanens Szentháromság között meglévő azonosságot *idem* azonosságnak tekintjük, akkor a „baloldali” értelmezésekhez jutunk el, melyekben az üdv történetben gyakorlatilag megismétlődik mindaz, ami az örökkévaló Szentháromságban mindig is jelen van (pl. a Fiú halála). Ha viszont *ipse* azonosságként tekintünk a létigére, akkor a Rahner-szabály egyszerűen csak annyit állít, hogy az üdv történetben ugyanaz a Szentháromság cselekszik, amelyik az örökkévalóságban van, de az örökkévaló Szentháromság nem redukálható az üdv történetben megismerhető cselekedeteire. Történeti folytonosság áll fenn az immanens Szentháromság és az üdv történeti Szentháromság között, hiszen az üdv történetben az immanens Szentháromság cselekszik, ebből azonban nem következik, hogy az immanens Szentháromság mindig is az volt, amit az üdv történetben cselekedett. Isten kapcsolatra lépett velünk a Fiú és a Lélek által, de Isten nem azonos a velünk való kapcsolatával, és akkor is Isten, ha ez a kapcsolat nem jön létre.

Ricoeur Vanhoozer által újrahasznosított koncepciója olyan módon nyúl hozzá a Szentháromság körüli modernkori teológiai vitákhoz, hogy ha

megértjük a lényegét, védelmet nyújthat az Isten transzcendenciáját megkérdőjelező irányzatok gyors terjeszkedése ellen. Ha most nem is érezzük ennek a kérdésnek a gyakorlati jelentőségét, vigyázzunk, mert ami sokaknak egyelőre érthetetlen intellektuális vitának tűnik, az egy-két nemzedéken belül az Istent tökéletesen immanensnek tekintő panenteizmus győzelméhez vezethet, hacsak az egyház [„vízvezetékszerelői”](#) nem találnak megfelelő nyelvezetet a probléma elhárításához. Az *ipse* és *idem* identitás megkülönböztetése szerintem éppen egy ilyen nyelvi eszköz.